

БОРАВАК ВУКА КАРАЦИЋА У НЕМАЧКОЈ 1823. И 1824. ГОДИНЕ

Сажетак: Пошто је у Аустрији забрањено штампање треће части српских народних песама, Вук Караџић одлучио је да књигу објави у Лајпцигу, где је и Доситеј Обрадовић штампао ћириличне књиге. У марту 1823. пошао је у Немачку. У Лајпцигу и Халеу похађао је студије медицине и философије. Стекао је диплому доктора философије Универзитета у Јени. Уместо штампања само треће књиге народних песама, као продужетка прве и друге (1814. и 1815), Вук је у Лајпцигу објавио друго умножено издање народних песама у три књиге, као и *Оптеле Свештој писма*. Заинтересовао је Ј. Грима да приреди за штампу његову *Грамаишк*у, коју је на немачки језик превео Димитрије Тирол. Боравио је у Дрездену, Халеу, Лајпцигу, Каселу, Гетингену, Вајмару, дворцу Белведере, Јени, Килу. Сусрео је Ј. С. Фатера, Л. Круга, Талфјеву, Ј. Грима, Ј. Ф. Блуменбаха, Ј. В. Гетеа, М. Павловну и др. Вратио се у Беч у марту 1824.

Кључне речи: Вук Караџић, Немачка, лајпцишко издање српских народних песама, *Оптеле Свештој писма*, *Српска грамаишка* на немачком језику

Након повратка из Србије у Беч, у мају 1821, Вук је бечкој цензури на преглед предао *Маишеријал за српску историју*, односно животопис кнеза Милоша Обреновића, који је написао у Србији. Приложио је, такође, рукопис треће части српских народних песама (Добрашиновић 1986: 47; Караџић 1988а: 1006). Цензор словенских књига Јернеј Копитар одобрио је оба рукописа. Међутим, тада се разбуктао Грчки устанак против Турака, па је опрезна бечка полиција предмет послала Дворској и Државној канцеларији – да се ствар промотри и с политичког гледишта. Из кабинета Клеменса Метерниха отписали су да објављивање треба да сачека погоднији тренутак јер је реч о песмама и новијој историји народа чији устанак против султана претходи побуни Грка, с којима су Срби верски блиски (Добрашиновић 1986: 47–48). Међутим, упркос овом одгађању издавања дозволе, Вук је био одлучан да песмарицу што скорије објави. Почетком 1823. он је писмом подсетио Милоша Обреновића на њихов договор о уступању 500 дуката за штампање Кнежевог животописа. Међутим, под притиском Јернеја Копитара, који је упорно опомињао: „Пјеснарица пре свега, па затим Историја“ (Караџић 1988б: 100), Вук је молио Милоша да му од обећаних 500 дуката најпре пошаље 1.000 форинти у сребру (три хиљаде цванцика) да он прво штампа песме, и да их њему посвети, док не дође време за *Историју* (1988б: 156). Осим што је понуда, чини се, била примамљива, стиче се утисак да је Кнезу, који до тада није био претерано издашан према Вуку, досадило његово стално мољакање, па је наложено Георгију

Белешу, у Београд, да од ћир Наума Ичка узме Господаревих 3.000 гроша и да их преда г. Вуку Стефановићу у Земун „да би се с тим једанпут одбио просити“ (Добрашиновић 1970: 103). Већ 26. јануара 1823. Вук Караџић је известио кнеза Милоша да је примио писмо и новац, и благодарио му на томе (Караџић 1988б: 160).

Пошто је Метернихов Уред одбио да изда одобрење за штампање песмарице у Аустрији, Вук је одлучио да тај посао сврши у Лајпцигу, где је претходно и Доситеј Обрадовић штампао ћириличне књиге (Матицки 2016: 16–17). Крајем фебруара 1823. Вук је из Темишвара, где му је боравила и породица, отпутовао у Беч и затражио пасош за путовање у немачки град Хале. У захтеву је навео да путује ради студија медицине, са жељом да стекне диплому доктора (Добрашиновић 1986: 67).

У марту 1823. Вук је, тако, пошао за Немачку (Караџић 1988б: 166). У Праг је стигао пре половине марта, ту се задржао пет дана (1988б: 178, 185). Преко Дрездена, који му се веома допао, Вук је дилижансом отпутовао у Хале, па у Лајпциг (1988б: 184). У тридесет шестој години Вук се пољачио: одмах је кренуо на наставу. Пошто је слушао и гледао лекције из анатомије, он се из Лајпцига пожалио Јернеју Копитару:

То је гад и смрад, да Вас Бог сачува! Не знам како ћу се навикнути. У Алу ћу ићи ово дана. Какогођ што ми се Праг више допао, него сам се надао; тако је овђе [у Лајпцигу, прим. Б. З.] на против. [...] Право [Јеремија, прим. Б. З.] Гагић каже да Беча нема у „подсолнечној“. Ама ни у чему (1988б: 185).

Сматрао је да је погрешио што медицину није учио у Бечу, а да је у Немачку требало да дође „да се са славом задоктори, али човек се учи док је жив“, писао је Вук Ј. Копитару (1988б: 194), а овај му је из Беча шаљиво отписао:

Анатомију можете овде много боље учити, а пошто се лешине могу добити на туце, можете и с мање гађења надокнадити оно што не знате. Нема Беча, то сматрам и ја, премда иначе не мислим увек исто што и Гагић (1988б: 189).

У Халеу је Вук уживао гостопримство Копитаревог пријатеља, професора теологије и оријенталних језика на Универзитету у Халеу Јохана Северина Фатера. Вук је Копитару писао да га је он у Халеу примио лепо. Према „стасу“ и „умиљатој“ нарави упоредио га је са немачким филологом Фридрихом Кристофом Аделунгом, кога је упознао у Петрограду 1819. године. Читаву недељу је одлазио код Фатера на ручак или вечеру. Фатер га је водио и међу друштво, где су се обично професори скупљали, и позвао га је да заједно проведу Божић у његовој кући, која је, према Вуковим речима, била „врло лијепа“. Када је Вук пошао на траг у Лајпциг, Фатер му је пружио неколико препоручених писама и цедулицу за Јернеја Копитара, кога је молио да му у Бечу пронађе грчку крмчију која не кошта више од два и по талијера (1988б: 193). Доцније, Вук је настојао да се љубазном домаћину одужи каквом пажњом, послао му је сир који је солио, после Мале Госпојине, Вуков пријатељ из Земуна Василије Василијевић (1988б: 498). Захваљујући на дару, Фатер је писао:

Најлепша Вам хвала за сир. Било нам је веома жао што сте се око тога мучили, али дали смо да га пробају сви које сте упознали; није баш свима пријао, али два проповедника, Макс и Хезекил (који понекад уторком дођу к мени), нашли су да је заиста изврстан. И ми налазимо да је финог укуса, и мастан, само је био малчице киселкаст, да ли је то његово својство, или је од дугог времена, нико није умео рећи (1988б: 523).

Међутим, Вук се убрзо охладдио за студије медицине. Изговарао се Копитару:

Докторији мојој сметњи и незгода сијасет Божиј, а осим свију ове су најгоре, што се амо [у Халеу, прим. Б. З.] науке не предају на једном месту, него растркано по цијелој вароши, а знате како ја идем. Зато сам се највише из Але и вратио овђе [у Лајпциг, прим. Б. З.], ђе токорсе има неко Универзитетско зданије (Paulinum, или Paulino), у коме се неколико наука предају (1988б: 194).

Помена Вукових студија медицине има и у преписци са Симом Милутиновићем Сарајлијом. У Немачкој Сима се занимао и медицином. Године 1826. он је писао Вуку Караџићу:

Почео сам учит Хомеопатију т.ј. науку лекарствену по новој методи Ханемана; не знам ваљат ли, разбери и јави ми твоју о том мис о. Мени се чини да је што добро, а могу скорије постићи (Караџић 1989: 90).

Вук је одговорио:

Омеопатија би добра била, али се то тако одма не може научити, морао би човек управо знати анатомију, физиологију и патологију. Ја сам ту почињао учити медицину, па ми се дуго учинило, а особито на анатомију нијесам могао да се навикнем (1989: 108).

Вук се из Халеа вратио у Лајпциг, и наставио да слуша философију. Уписан је 9. јуна 1823. Слушао је предавања код професора Лудвига Круга и Гилберта (Стојановић 1987: 246). Препоручио се професору Кругу, који га је лепо примио. Водили су разговор око Грчког устанка и нису се око исхода сагласили. Круг је сматрао да ће се Грци, барем у Мореји и на острвима, сасвим ослободити од Турака. Знајући да посрнула Турска споро и жилаво издише, Вук није делио његово мишљење, закључивши да ће време показати ко је у праву у тој расправи. Испоставило се да је Вук боље проценио јер је Грчка један облик независности добила тек после седам година (Караџић 1988б: 193–194).²

Сачувана преписка обилује детаљима везаним за Вукову приватност. У Лајпцигу још није имао правог смештаја, јер се у то време одржавао вашар и све је било попуњено. Изнајмио је собичак, „коморицу“, одмах поред некадашњег Доситејевог издавача Брајткнофа

² Сима Милутиновић био је у Лајпцигу очаран професором Лудвиком Кругом. Димитрије Милаковић пише Вуку Караџићу да му је Сима приповедао „млого којешта за Липиску, валећи се њоме и његовим Кругом, тако да ћу и ја у њу ове вакације поћи слушати философију. Шта ми Ви велите је ли добро, зашто знам да сте и Ви тамо били“ (Караџић 1989: 499).

(1988б: 194). Април је био хладан и падао је снег. Вук је био незадовољан. Недостајали су му супруга Ана, деца Сава и Ружа, који су се током зиме преселили код Димитрија Тирола у Темишвар (1988б: 184, 191–192, 210). Није му одговарала ни храна у лајпцишким гостионицама, у којима се нудило само једно јело и супа, али не говеђа коју је он волео. Није имао избор менија као у Бечу, Пешти и Темишвару (1988б: 210). Иако су станови у Лајпцигу били знатно јефтинији него у Бечу, намирнице су биле скупље: фунта говеђег меса стајала је 10 крајцара, боца вина – један гулден. Изузетак је била кафа: једна шоља – један саксонски грош, што је отприлике 10 крајцара. Није било скупо, али ни укусно, јер су је веома лоше кували (1988б: 211–212).

Ни здравље га није служило. Жалио се на јаке болове у коленима и потражио је лекара. Прегледао га је доктор Кухл и рекао да колена пари врућом говеђом крвљу. Међутим, Вук никако није почињао прописану терапију (1988б: 231). Из тога периода се у Вуковој оставини сачувала десетина његових рецепата (Добрашиновић 1988: 50–51).

Особито су му здравље нарушавала Анина писма. Она му поручује да више не може да подноси сиромаштво, да се једнако сама бори у његовом одсуству, да јој недостају Беч и мајка. О томе се Вук поверава ташти, госпођи Краус, и моли је за помоћ и разумевање:

Она кука и моли да је пошто-пото ослободим из Темишвара. Заиста не знам шта да радим. Увек сам сматрао да она засад треба тамо да остане, док се не види да ли ће се прилике нешто поправити (на шта увек мислим и на чему радим). [...] И ја сам овде сасвим незадовољан: овдашњи начин живота мени се не допада и не прија ми, зато што сам увек болешљив, а такве вести из писма много доприносе томе (Карацић 1988б: 221).

Слично одговара и супрузи Ани, 3. јула 1823:

Твоје писмо од 21. јуна донело ми је јуче највећу муку и јед у мом досадашњем животу. А да би све још горе било, не могу одавде да ти помогнем у овом тренутку. [...] Буди само нешто стрпљивија, и гледај да и ти и деца будете здрави и гледај колико можеш да онаква писма од тебе више не добијам, јер, заиста таквим писмима можеш ме заувек изгубити. И без тога сам незадовољан и болешљив, а да сам и од гвожђа морао бих се разболети од таквих писама (1988б: 223).

И у наредном писму Ани, од 30. јула 1823, једнако се болно осврће на њено писмо:

Твоје писмо од 21. јуна дотукло ме је потпуно, тако да сам се озбиљно разболео и још ми и данас дрхте руке и ноге, а под срцем осећам бол; ничему се не радујем на овом свету, толико сам зловољан (1988б: 239).

Вук је тешка душевна стања лакше подносио у друштву него у самоћи. Из очајања напустио је Лајпциг и отишао је у Хале, да би скренуо мисли у пријатном друштву професора Ј. С. Фатера (1988б: 239). Удаљеност између два града описао је Ани: „Хале није даљи од Лајпцига

него што је Пањова од Темишвара“ (1988б: 240). Тамо је одсео у бирцузу, али су га Фатер и његова супруга преселили у њихов дом. Довели су домаћег лекара и брижно су се старали да оздрави (1988б: 243). Њихов син помагао је Вуку у читању коректуре за *Грамаџику* која је, са предговором Јакоба Грима, изашла 1824 (*Wuk's Stephanowitsch kleine Serbische Grammatik* – Тривунац 1935: 14). Код Фатера је Вук сусрео Терезу Албертину Лујзу фон Јакоб (анаграм Талфј), ћерку професора Лудвига Хајнриха Јакоба. То познанство имаће далекосежне последице у погледу пријема српских народних песама у свету. Већ у пролеће наредне, 1824, она је вредно преводила Вукове песме и изучавала српски језик (Караџић 1988б: 416–419). У два издања својих превода, под истоветним насловом *Volkslieder der Serben* (Хале 1825, 1826; каснија издања 1836, 1853), Талфј ће пружити најпре немачким, а онда и осталим европским читаоцима преко две стотине српских народних песама из збирки Вука Караџића, а потом ће критичким написима у америчкој штампи приближити Србе и читаоцима тога континента. Српска народна поезија превођена је на педесетак светских језика захваљујући раду пет стотина преводилаца, међу којима Талфј има изузетно место. Њени су преводи послужили као основ многим другим преводиоцима (Џону Баурингу на енглески, Јохану Рунебергу на шведски, Елизи Војар на француски, Петеру Гецу на руски), заинтересовали су гласовите научнике (Адама Мицкјевича, Фридриха Ничеа), као и композиторе, међу којима је био и славни Јоханес Брамс (Матовић, Шуберт 2008).

Када је професор Георгије Магарашевић дознао о Вуковом боравку у Немачкој, с одушевљењем му је писао из Новог Сада:

Дакле у Алли, Дрездну, Лаипцигу и свима другима околнима знатнима местима! Дакле у кругу најученијег, најпросвештенијег света! Благо Вама. [...] Шта је тесни и својом полицијом спрчени Беч спрам слободног Лаипцига, у ком се умне силе по својој природи развијати, и велики умови беседом, животом, и сообраштенијем изображавати; и увеличавати могу? Заиста благо Вама! (Караџић 1988б: 214).

У међувремену, Вук је српске народне песме предао лајпцишкој штампарији Брајткопфа и Ертла. Међутим, уместо штампања само треће књиге народних песама, као продужетка прве и друге (1814. и 1815), Вук је одштампао друго умножено издање народних песама у три књиге. Није сасвим јасно када је намеру променио. У прву књигу сложио је „женске“ песме, у другу „јуначке најстарије (у којима нема пушака и топова)“, а у трећу јуначке позније (1988б: 327). Прво је изашла трећа књига

(35 песама),³ па друга,⁴ па прва⁵ (Стојановић 1987: 235). Занимљиво је да су Вук и Копитар, у преписци, трећу књигу шифровано звали *Сестрић*, другу *Страинић*, а прву *Женскиње* (Караџић 1988б: 247). Вероватно су то чинили да би заварали бечку полицију јер у Аустрији штампање Вукове песмарице није било дозвољено.

Из Халеа је Вук, 27. септембра 1823, кренуо за Касел Јакобу Гриму, кога још није лично познавао, а који је већ 1815. хвалио његове књиге (Стојановић 1987: 71). Стигао је у Касел 29. септембра. Забележио је да му се дотад „нигђе никаква варош није лепше учинила“. Одсео је код Јакоба Грима, и код њега се задржао неколико дана. Оно у чему није успео да убеди Фатера,⁶ пошло му је за руком код Грима. У разговорима заинтересовао га је да напише предговор, да редигује и приреди за штампу његову *Граматику*, коју је на немачки језик превео Димитрије Тирол (1988б: 275–276). Такође, успео је да наговори Грима да *Граматику* посвети кнезу Милошу Обреновићу (1988б: 374). С изненађењем је Вук писао Јернеју Копитару о Гримовом знању српског језика: „Ја нијесам никад могао мислити да Грим оволико зна Српски! Он преводи пјесме у велике“ (1988б: 276). Његов превод на немачки песме „Диоба Јакшића“, коју је Вук записао од оца Стефана, Грим је послао Јохану Волфгангу Гетеу, и то по Вуку Караџићу, који је изразио жељу да лично упозна славног немачког песника. Уз то, Грим је Вуку саставио препоруку у којој је изрицао похвале српским песмама:

Што је гођ, вели, мени од ове струке познато, ништа се са Српским пјесмама испоредити не може; и што се гођ човек више труди да вјерно преведе, толико се више познаје и осјећа недостатак или несавршенство језика нашега спрам овоме (1988б: 287–288).

На растанку нудио је Грим Вуку први и други том своје *Немачке грамаишке*, али Вук није могао да их понесе јер је путовао поштанским колима, па је за успомену понео само Гримов портрет – који му је красио собу у Бечу, али и током боравака у Србији (Караџић 1988в: 518). И Јернеј Копитар потврђује да је увек са задовољством посматрао Гримов „лик код Вука“ (Добрашиновић 1994: 145). Грим је писао Копитару да га

3 *Народне српске пјесме. Књ. 3, у којој су пјесме јуначке поизије.* Скупио и и на свијет издао Вук Стеф. Караџић (Јадранин из Тршића, а од старине Дробњак из Петнице) Философије доктор Санктпетербургскога вољнога општества љубитеља Руске словесности и Краковскога ученога друштва член кореспондент. У Липисци [тј. Лајпцигу]: у штампарији Брејткопфа и Ертла, 1823.

4 *Народне српске пјесме. Књ. 2, у којој су пјесме јуначке најстарије.* Скупио и и на свијет издао Вук Стеф. Караџић (Јадранин из Тршића, а од старине Дробњак из Петнице) Философије доктор Санктпетербургскога вољнога општества љубитеља Руске словесности и Краковскога ученога друштва член кореспондент. У Липисци [тј. у Лајпцигу]: у штампарији Брејткопфа и Ертла, 1823.

5 *Народне српске пјесме. Књ. 1, у којој су различне женске пјесме.* Скупио и и на свијет издао Вук Стеф. Караџић (Јадранин из Тршића, а од старине Дробњак из Петнице) Философије доктор Санктпетербургскога вољнога општества љубитеља Руске словесности и Краковскога ученога друштва член кореспондент. У Липисци [тј. у Лајпцигу]: у штампарији Брејткопфа и Ертла, 1824.

6 Јохан Северин Фатер је више иностраних граматика приредио и превео на немачки, између осталих и пољску (Караџић 1988б: 267).

је Вукова посета веома обрадовала, али да му је било жао што у „тесној кућици“ није могао да га угости онако како би желео (Стојановић 1987: 244). Вук је, напротив, њиховом заједничком пријатељу хвалио гостопримство: „Грим ме је примо као и пјесме Српске“ (Караџић 1988б: 276).

Из Касела Вук је кренуо у Гетинген, где је такође одлично примљен. С Гримовим писмом отишао је библиотекару Бенекеу; овај га је два дана водио по библиотеци и све му показао. Такође, гостио га је код своје куће и посећивао га у квартиру. Сусрео је још и Блуменбаха, Херена, Тихсена и Ајхорна, Рајса, и сви су га примили с највећим комплиментима (1988б: 287). Гримовим заузимањем Вук је, у децембру 1824, постао дописни члан Гетингенског ученог друштва (Добрашиновић 1988: 295). Као сведочанство о томе диплому му је послао славни професор и списатељ натуралне историје Јохан Фридрих Блуменбах (Караџић 1988б: 528, 565–567). Доцније, током 1831, Вук је преко Јакоба Грима слао поздраве гетингентским познаницима и пријатељима Бенеку и Рајсу, а Блуменбаху је наменио неколико комада руде, пронађене на шумадиској планини Рудник, коју је успео да пренесе из Србије у Земун (Караџић 1988в: 518).

Током путовања Вук је више интересовања и пажње указивао житељима него материјалној култури средина у којима је боравио (Златковић 2018: 543–544). Међутим, повремено је бележио сличности у архитектури. Попут београдских кућа, које су махом од дрвета и цигле, те покривене црепом, он пише да

[Т]аке су куће и по Германији највише, н. п. у Липисци и у Гетинги пак по неким мјестима, као н. п. у Гетинги, нијесу тако ни улијепљене, да се чине као зидине; него дрво остављено, пак још намазано некаком црвеном бојом, те се куће све шарене (Караџић 1969: 135).

Из Гетингена Вук је отишао у Вајмар, јер му је Копитар писао да посети Јохана Волфганга Гетеа, који се интересовао за српске народне песме и чији је чувени превод „Жалостне пјесне племените Асангинице“ објављен у антологији *Volkslieder* Јохана Готфрида Хердера још 1778. и 1779. године (Сувајџић 2014: 70). Боравак у Вајмару и сусрет с Гетеом Вук је описао Јернеју Копитару у писму 23. октобра 1823:

У Вајмару сам био 8 дана, и могу казати, да су то били најславнији дани живота мога (дојакошњег)... Ја сам ово писмо [Ј. Грима, прим. Б. З.] предао Гетеову камердинеру у вече баш кад се Гете спремао да изиђе некуд на колима. Пошто му камердинер писмо преда, каже ми, да су Њиова Ексцеленција казали, да ће им бити особито мило, ако и сјутра у 11. сати поодим. Кад сјутра дан дођем, Гете ме дочека на сред собе, и пошто се послѣје многи комплимената посадимо на канапе (софу), на коме је стајало Гримово писмо развито и превод *дијоба Јакшића* и једна отворена свеза новина, онда ми Гете, пруживши руку на свезу новина, рече: „Видите, да нијесте Ви данас први пут у мојој соби; Ви сте већ одавно овђе код мене.“ Кад ја бацим очи на новине, а то рецензија моје прве Српске граматике! Сами мислите какав је то тријумф за мене био! По том смо се много разговарали о нашим пјесмама, и читао ми је *диобу Јакшића*, и питао ме за гдјекоје стихове, како је у оригиналу, и казао је, да ће он дати, да се

наштампа; и молио ме, да му ја wörtlich⁷ преведем неколико пјесама и да му их пошаљем (Караџић 1988б: 287–288).

Вук је убрзо испунио обећање и преко Хертлове књижаре у Лајпцигу доставио је Гетеу, у дословном преводу на немачки језик, још неколико српских народних песама. Када је, у међувремену, чуо да се Гете у Хертловој књижари распитивао за неки српски речник, граматику и народне песме, Вук га је, почетком децембра, обавестио да се, нажалост, не може наћи ниједна друга српска граматика осим оне која се сматра предговором *Српском рјечнику*, и која је издата у Бечу 1818. године. Један примерак *Рјечника* нашао се, ипак, у Вуковим рукама у Лајпцигу, па је аутор сматрао великом чашћу да га упути прослављеном песнику, и уз то му је доставио и трећи део *Народних српских њјесама* који је управо био објављен у Лајпцигу (1988б: 330).

Након посете Гетеу, Вук се у Вајмару сусрео и са библиотекаром Римером, једном у његовој кући, а други пут у библиотеци, где је прегледао књиге и „остало којешта“ (1988б: 288).

У близини Вајмара, у дворцу Белведере, живела је Марија Павловна, војвоткиња саксонско-вајмарска, сестра руског цара Александра а супруга наследног принца Карла Фридриха. Вук је наумио да њој посвети прву књигу *Народних српских њјесама*. То га је саветовао Јернеј Копитар (1988б: 267), а с тим се очито сагласио и Јакоб Грим у Каселу (Добрашиновић 1996: 49). Предузевши кораке у том правцу, Вук је известио Јакоба Грима:

Око посвете сам прилично добро уредио и разговарао сам два пута с Великом кнегињом, једанпут ми је послала своја кола из Белведера те сам се одвезао к њој; а други пут ме је ословила у цркви (Караџић 1988б: 298).

Копитару пише опширније. Преко дворског маршала упутио је Великој кнегињи *Српски рјечник* и трећу књигу *Народних српских њјесама*. Истог дана Кнегиња је преко свог свештеника поручила Вуку да је она расположена да га види сутрадан у пет часова и да ће послати кола по њега. У посету с њим је кренуо и свештеник. Кад изађу из кола, приме их у соби у којој су биле дворкиње. Једна од њих саопшти да ће Кнегиња сићи да се не би Вук пео басамацима. Затим дође момак и поведе их у „округлу собу“, која је била сва унаоколо „вијенцима искићена“. После неколико минута Кнегиња је пришла Вуку. Провели су у разговару готово пола сата. Она га је нудила да седне, али он није хтео. Када је она изашла, они се врате у пређашњу просторију, а онда их дворкиња Рускиња поведе у башту „ће су којекаке траве и дрвеће и цвијеће из други земаља“. После „дугога врљања и казивања и загледања“ из баште су се вратили у собу на чај. Ту су се налили теја и најели којекаквих посланица и напили су се пунча који им је справљала Рускиња. Тако у разговору готово су се и опили. Њихова домаћица звала се Мавра Соколова и она је поклонила Вуку руски псалтир. Око осам сати дошла су кола, па су се Вук и свештеник вратили у Вајмар. То је било у четвртак,

а у недељу, у цркви, после службе, Кнегиња је пришла Вуку и кратко је с њим љубазно поразговарала (1988б: 288–289).

Из Вајмара Вук је отишао у Јену. Пошто су се професори разишли током распуста, један дан провео је у друштву Деберајнера, који га је лепо примио и частио. Отуда је преко Лајпцига стигао у Хале, где га је дочекала диплома доктора философије Универзитета у Јени (1988б: 289). Иако је Вук запоставио студије философије, он је ипак из Немачке понео диплому јер је Јохан Северин Фатер писао, 23. августа 1823, најстаријем професору Филозофског факултета у Јени, математичару Фојту, подуже писмо о Вуку Караџићу, хвалећи га за највећег лингвисту међу Јужним Словенима и тражећи да му се изда диплома почасног доктора Јенског универзитета по сниженој такси (Тривунац 1935: 6–13). Вук Караџић се љубазним писмом захвалио Филозофском факултету у Јени на указаној части (Караџић 1988б: 566), а титулу је, потом, истицао на својим књигама на првом месту, и његове је копије делио пријатељима, јер у „Немачкој се обично уз диплому даје и изванредан број штампаних копија, које се од дипломе разликују само по томе што на њима нема оригиналног печата“ (Тривунац 1935: 13).

Књижевни послови су напредовали. Међутим, изостајале су новчане накнаде. Вук је сасвим остао без средстава. Већ се задужио 300 сребрних форинти, а за исплату штампарских трошкова и за живот до Божића требало му је још двапут толико. Јадао се: „Вуче, кукавче сињи! Није то шала, то је гомила новаца“ (Караџић 1988б: 280). Једину наду полагао је у кнеза Милоша. Веровао је да ће га он спасти сиромаштва, да се не брине довека шта ће јести и обући. Тек објављеног *Сесирџића*, односно трећу књигу *Народних српских цјесам*, одмах је послао Кнезу. На првим страницама књиге истицала се Посвета „Свијетломе и честитоме господару Милошу Обреновићу“. Уз књигу упутио је мецени и пропратно писмо у коме моли за помоћ од 1.000 сребрних форинти. Једнако је очекивао одговор. Дању је о томе непрестано мислио, а ноћу је сањао о писму из Крагујевца. Снио је да му је кнез Милош послао један бињиш, а када га је отворио, а он пун превеликих ушију. То је тумачио овако: „Бињиш (*црвен*), биће скоро, а *уши* све новци.“ Уздајући се у Кнежеву милост опомињао се често како му је он рекао једанпут „док су играли карте, да никад не говори: нема новаца; у Младена, вели, и у Кара Ђорђија није било новаца, а у нас, вала Богу! има, и биће док смо гођ ми живи и здрави“ (1988б: 280).

Напокон је стигло толико очекивано писмо, писано „Филозофовом“ (секретара Димитрија Давидовића) руком. Међутим, уместо речи захвалности и милости, Кнез се, незадовољан сопственим приказом у фрагментима песме о „Боју на Чачку“, обрушио на Вука. Пише да су се савременици и очевици битке под Милошевим „управленијем“ згнуснули лажима изнетим у песми. Претећим тоном завршио је писмо:

Ја сам се надао, да ће друго што о дели Моји или само Мога времена од Вас изаћи, оваке лажне не би ни у сну снито. Уверавам Вас да Вам ова част Песнарице неће проћи, као што сте мислили, нити ће Вам се распродати, као што сте рачунали (1988б: 303–304).

Као гром да је стрефио Вука Караџића. Помишљао је да је Кнез спалио триста примерака књига које му је послао из Лајпцига (1988б: 318–319). Правдајући се, Вук отписује Кнезу:

У моме доданашњему вијеку ја нијесам несрећнијега и жалоснијега писма примио од овог Вашега од 19. октобра, из кога сам разумијо да се Ви срдите на мене. Оно је за мене с тим још несрећније, што сам се ја од Вас надао са свим друкчијем писму, које ће ме обасјати као сунце озебло сироче.

У наставку, спорну песму назвао је „несрећном“ и „жалосном“, а Кнеза је уверавао да „пјесма није историја“, те како се у историји „гледа истина, а у пјесми се гледа како је измишљено и намјешћено“. Најпосле, преклиње 1.000 форинти милости како га дужници не би вукли по судовима и затварали – и то њега који се „како по Липисци, тако и по Гетинги и по Каслу и по Вајмару валио“ да му је Кнез Милош помагао да скупља песме и да му је послао трошак за штампу (1988б: 327–328).

Осим за свакодневни живот и за штампање књига, Вук је знатна средства потрошио и на путовања. Ишао је чак у Кил, чију је удаљеност представио Василију Поповићу: то је „готово као из Крагујевца до Пеште“. Посетио је човека за кога је одавно чуо да добро зна да „удара“ у гусле. С њим се тад лично упознао и разговарао, и уверио се „какав је мајстор и на какву је брду“. Његове гусле Вук је изрезао у бакру на основу цртежа који приказује гуслара како испод дрвета пева окупљеном народу. Сliku је утиснуо испред насловног листа друге књиге *Народних српских пјесама* (1988б: 280). Подно ње пише: „Ерцеговац пјева уз гусле“. Према речима Војислава М. Јовановића, „гравура се свакако одвајала од књиге и урамљивала под стакло или просто лепила на зид. Од десетак примерака те друге књиге *Пјесама* које сам имао у рукама, видео сам свега два примерка са сликом.“ У гуслару су неки проучаваоци налазили Вуков лик (нав. према Караџић 1974: 31).

Вук је био задовољан бакрорезом. Пише Јернеју Копитару да је слику за другу књигу „уредио да Вам око види! Еро сједи, пак дигао главу, какогођ Слијепац Вилип, а остали се око њега начетили те слушају“ (Караџић 1988б: 247). Копитар је сматрао да Вук није имао ликовног укуса, па га је подсећао да је илустрација Српске моме из *Пјеснарице* (1814) била „хладна и дрвена“ (1988б: 245). Друга књига била је раније припремљена, али се отезало док цртеж није био готов (1988б: 298). Посветио ју је „Славенском меценату, свиетломе и честитоме графу Николи Петровићу Румјанцову“ који му је поклатио 500 рубаља за штампу књиге. Међу набројаним титулама стоји истакнуто „философије доктор“ (Караџић 1823). Пошто је Јакоб Грим добио примерак збирке, у којој су се нашле песме јуначке најстарије, писао је Вуку: „Гуслару је на насловној страници десна рука неопростиво лоше нацртана“. У истом писму, међутим, за песме је тврдио да су дивне и изврсне и да надмашују оне из треће књиге. Захваљује што је за његову љубав у Предговору објавио бајку о „Змији младожењи“ која му је као истраживачу митологије веома важна, а и поетски је лепа (Караџић 1988б: 441).

Дотле је и прва књига *Народних српских пјесама* била у штампи. Она је садржала преко четири стотине песама, међу којима су се налазиле

и слободније, љубавног садржаја. Поучен искуством с *Рјечником* (1818), који је због непристојних израза наишао на осуду, Вук је подозревао. Писао је Ј. Гриму да га је 1819. због тога тужио митрополит Стефан Стратимировић код Конзилијума у Пешти (1988б: 317). Особито је сад био опрезан јер је књигу хтео да посвети кнегињи Марији Павловој. Знатно је пречистио збирку и одбацио је велики број песама. За још неколико стихова се двоумио, па је од Јакоба Грима тражио мишљење:

Спомињање слободних речи и израза мени уопште није непријатно, нарочито пошто ме Ви тако тешите да се речи не скупљају само за данас и да је чистоме све чисто (ово би било управо против Стратимировића јер је из *Светиої йисма*). Али сада (у I књизи) морам се двоструко чувати таквих израза јер ћу ову књигу посветити Великој кнегињи! А ова крмача, која овде (–) испаде из пера, слуги да ће то бити тешко, нарочито код љубавних песама. Из тог разлога сам изоставио више од 50 песама, па ипак су се неке поткрале које ћу Вам овде показати, и молим Вас најлепше да ми што пре пошаљете своје мишљење о томе (1988б: 344).

Исто је питао и Јернеја Копитара. У писму је навео песме, обележио је проблематичне стихове и речи и дао је коментаре. Међутим, с највише двојбе се питао шта да ради с песмом „Ајкуна Атлагића и Јован бећар“? Сматрао је да јединствено лепа, али и одвише слободна. Песму, коју је записао од Тешана Подруговића, Вук је својевремено читао Јернеју Копитару, па га је подсетио:

Мислио сам овђе да додам на крају и Ајку Атлагића, па сад не смијем. Не знам опомињете ли се, како је шетала у шареним гаћама, па кад је назвала Божју помоћ Јовану бећару, он јој рекао: „Здраво била, Ајко Атлагића! Здрава била и гаће дерала, а и мене алвалука дала.“ А она му рекла: „О Јоване, Бог те не убио! А шта би ти давала алвалука? Ако би ти везен јагрук дала, у том нема за те алвалука? Ако би ти бошчалука дала, ни ту нема за те алвалука; ако би те у ложницу звала, не ћеш Јово ћети мировати“, итд. Како су се опкладили у њен ћердан и у његова ћогата, да заједно преноће, па које прије стане *врајовашки*, да изгуби опкладу итд. (1988б: 347).

Шест дана након Вуковог писма, 12. децембра 1823, Јакоб Грим је одговорио:

Двоумљење због те четири песме, по мом мишљењу, непотребно је, и ја гласам за то да се задрже. [...] Та повећа песма о *Ајкуни и Јовану* [...] сме се, без сумње, штампати цела таква каква је. [...] Све је смишљено веома живописно и успело. Како бисте могли не штампати тако нешто! Радије уопште не посветити ту књигу Великој кнегињи! Али она неће ту ништа замерити (1988б: 355–357).

Вук је прихватио пријатељске савете, а Јернеју Копитару је објавио: „Ја дао *Ајку Атлагића* да се штампа, па како буде! (1988б: 368).

Јакоб Грим је у том периоду припремао за штампу Вукову *Грамајшику* (Karadžić 1824а). Дознавши од Копитара да је Вук имао непријатности од кнеза Милоша због треће части *Народних српских њјесама*, писао му је да он под таквим околностима нема вољу да *Грамајшику* посвети Милошу Обреновићу, како га је Вук претходно

саветовао, и пита како да поступи (Караџић 1988б: 374). Вук је потврдио да се кнез Милош наљутио на њега, али да је он и упркос томе ипак за то да му Грим књигу посвети:

Ја сам Вам причао како су нека господа, нешто из незнања, а нешто из непријатељства према мени, говорила Милошу у мом присуству да цело моје скупљање песама није ништа друго до спрдња и беспослица; а он је, ипак, радије поверовао мени (који сам му обећао вечиту славу и захвалност због потпоре и помоћи за ову збирку) него њима. Без његове помоћи ове песме не би сигурно могле бити сада објављене (како сам и рекао у предговору); а са његовом помоћи бих за једну годину дана могао скупити још толико јуначких песама. Ваша посвета Граматике њему (са лепим, кратким ословљавањем, јер посвете без ословљавања код нас нису још уобичајене) могла би имати добре последице не само за песме него и за све друге научне ствари. Уосталом, ако Вам је, с друге стране, непријатно да то учините, урадите како Ви желите (1988б: 378).

Грамаџика на немачком језику с Гримовим предговором и расправом Јохана Северина Фатера објављена је почетком 1824. – са Гримовом Посветом кнезу Милошу Обреновићу. Лично је Вук сматрао да би том посветом били задовољни не само цар Душан, него и Наполеон и Никола Први (Караџић 1988в: 508), али Милош се показао непажљив према Јакобу Гриму – он је од Кнеза очекивао неколико љубазних врста. Иако га је Вук често опомињао, Милош великом немачком научнику никада није захвалио на части (Стојановић 1987: 259).

У мају 1823. Стефан Живковић Телемах писао је из Кишињева Вуку Караџићу:

На кратко Вам јављам да превод Еванђеља и Апостолски дела на наш језик, о ком сте се Ви подвизали, није нашао среће у Русији, а то нове или Ваше ортографије ради. Препоручено било Г. Стојковићу као известном писатељу у Русији да он оно поправи, а он казао да га воли изнова превести по свом начину него га поправљати. И тако је ономад из Кишинова отишао у С. Петерб(ург) да преводи и печата (Караџић 1988б: 204–205).

У октобру исте године Руско библијско друштво обавестило је Вука да се њихови уговорни односи прекидају с обзиром на то да су српски митрополит Леонтије Ламбровић и још неки Срби духовног и световног звања рукопис превода прегледали и утврдили да је „веома неисправан и за издања у корист српског народа недоличан“ (1988б: 303).

Поводом вести о томе да Атанасије Стојковић већ штампа свој превод Новог завета, није ни Вук седео скрштених руку. Знајући да ће превод бити у духу славеносрбског језика Стојковићеве *Фисике* и *Арисџида* и *Наџалије*,⁸ он је одлучио да пружи доказ да је његов превод на народном језику чистији и правилнији. Непосредно пре одласка из Лајпцига за Беч, у јануару 1824, док су још у штампарији Брајткопфа и Ђртла стајали неуезани примерци прве књиге *Народних*

⁸ Атанасије Стојковић аутор је *Фисике* у три части (1801–1803), философско-књижевног дела *Кандор или ошкрвеније еџџајских џајни* (1800), првог српског романа *Арисџид* и *Наџалија* (1801), *Србског секретшара* (1802), првог српског приручника за пословно дописивање (Деретић 2002: 503–504).

српских пјесама, Вук је штампао, само за пробу, *Огледе Светог писма на српском језику*, којима је придодат и Предговор Јохана Северина Фатера на латинском језику (Карацић 1824б).

Након једногодишњег боравка у Немачкој Вук је у марту 1824. године допутовао у Беч. Утом су се и његови успеси прочули. Он је и сам делио примерке Гримове рецензије, показивао књиге, хвалио се докторатом, чланствима у научним друштвима и сусретима и познанствима са славним немачким књижевницима и научницима (Тривунац 1935: 4). Пријатељи су се радовали Вуковим постигнућима у Немачкој. Јован Гавриловић је честитао из Вуковара:

Благо Вама, који сте пут тај преда се узели: слава ће Ваша вечита бити код потомства не само Србског, него и други народа преосвештени; бадава се сад гризу и једу неки – седећи, и живећи само да трбу свој сластима напуне, и својим страстима за доста учине: њима ће бити награда срам и поруганије; а Вук изсмејани и презрени Вук с гуслама и песмама сија ће на небу србског народа док је сунца и месеца (Карацић 1988б: 502).

Дакле, осим тематизација и контекстуализација епизода, реминисценција и пасажа из стваралачког и приватног живота Вука Стефановића Карацића, током његовог боравка у Немачкој 1823. и 1824. године, који су хронолошки реинтерпетирани на основу познатих и релевантних биографских извора (Стојановић 1987; Поповић 1987; Добрашиновић 2006), у раду је грађа посебно црпена из мање знане и недовољно читане преписке Вука Стефановића Карацића са својим савременицима, међу којима се налазе најистакнутија имена европске науке и културе, али у којој су садржане и најлепше странице српске путописне прозе опште.

ЛИТЕРАТУРА

- Деретић 2002: Ј. Деретић, *Историја српске књижевности*, Београд: Просвета.
- Добрашиновић 1970: Г. Добрашиновић (ур.), *Архивска трага о Вуку Карацићу*, Београд: Архив Србије.
- Добрашиновић 1986: Г. Добрашиновић (ур.), *Вук под присмотром полиције*, Београд: Вуков сабор – Рад.
- Добрашиновић 1987: Г. Добрашиновић, „Вукове болести и лекарски рецепти“, *Архив за историју здравствене културе Србије*, 16, 1–2, Београд: Научно друштво за историју здравствене културе Србије, 34–68.
- Добрашиновић 1988: Г. Добрашиновић, „Штошта још о Вуку и Ј. Гриму“, *О двестагодишњици Јакоба Грима*, зборник радова (ур. П. Ивић), Научни скупови, књ. XL, Одељење језика и књижевности, књ. 8, Београд: САНУ, 293–315.
- Добрашиновић 1994: Г. Добрашиновић, „Вук и слика“, *Зборник Народног музеја XV-2*, Београд: Народни музеј, 141–148.

- Добрашиновић 1996: Г. Добрашиновић, „Вукова посвета Великој кнегињи Марији Павловној“, *Ковчежић* (ур. Ј. Јевтовић), књ. 30–31, Београд: Вуков и Доситејев музеј, 49–53.
- Добрашиновић 2006: Г. Добрашиновић, *Вук у слици и речи*, Београд: Просвета.
- Златковић 2018: Б. Златковић, „Записи о градовима у преписци Вука Караџића (у периоду од 1814. до 1819. године)“, *Сан о прагу*, зборник радова, Андрићград / Вишеград: Андрићев институт, 543–554.
- Караџић 1823: В. С. Караџић, *Народне српске џјесме*, књига друга, у Липисци.
- Караџић 1824б: В. С. Караџић, *Оілеги Свеішоіа іісма на сріском језику. Versio-nis Novi Testamenti Serbicae Specimina, auctore Wuk Stephanide Karad-schitsch; Praefatus est Ioannes Severinus Vates Theol. Dr. et Prof. Halen-sis. Vindobonae: prost. ap. Antonium Strauss.*
- Караџић 1969: В. С. Караџић, „Даница 1826, 1827, 1828, 1829, 1834“, Сабрана дела Вука Караџића, књ. VIII (ур. М. Павић), Београд: Просвета.
- Караџић 1974: В. С. Караџић, „Библиографија списа Вука Караџића“, Сабрана дела Вука Караџића. књ. XXXVI (ур. Г. Добрашиновић), Београд: Просвета.
- Караџић 1988а: В. С. Караџић, „Преписка I 1811–1821“, Сабрана дела Вука Караџића, књ. XX (ур. Г. Добрашиновић), Београд: Просвета.
- Караџић 1988б: В. С. Караџић, „Преписка II 1822–1825“, Сабрана дела Вука Караџића, књ. XXI (ур. Г. Добрашиновић), Београд: Просвета.
- Караџић 1988в: В. С. Караџић, „Преписка IV 1829–1832“, Сабрана дела Вука Караџића, књ. XXIV (ур. Г. Добрашиновић), Београд: Просвета.
- Караџић 1989: В. С. Караџић, „Преписка III 1826–1828“, Сабрана дела Вука Караџића, књ. XXII (ур. Г. Добрашиновић), Београд: Просвета.
- Матицки 2016: М. Матицки, *Српска књижевна периодика 1766–1850*, Нови Сад: Матица српска.
- Матовић, Шуберт 2008: В. Матовић, Г. Шуберт (ур.), *Талфј и српска књижевност и култура*, зборник радова, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Поповић 1987: М. Поповић, *Вук Стеф. Караџић 1787–1864*, треће издање, Београд: Нолит.
- Стојановић 1987: Љ. Стојановић, *Живот и рад Вука Стефановића Караџића*, Београд: БИГЗ.
- Сувајџић 2014: Б. Сувајџић. „Рецепција Вуковог дела у Европи“, *Даница, српски народни календар за 2015*, Београд: Вукова задужбина, 70–87.
- Тривунац 1935: М. Тривунац, *Вуков докјорати* (са два факсимила), Београд.
- Karadžić 1824a: V. S. Karadžić, *Wuk's Stephanowitsch kleine Serbische Grammatik verdeutscht und mit einer Vorrede von Jacob Grimm; Nebst Bemerkungen über die neueste Auffassung langer Heldenlieder aus dem Munde des Serbischen Volks, und der Uebersicht des merkwürdigsten jener Lieder von Johann Severin Vater. Leipzig – Berlin: bei G. Reimer.*

Branko Zlatković

Боравак Вука Караџића у Немачкој 1823. и 1824. године

Резиме

Када је у Аустрији забрањено штампање треће части српских народних песама, Вук Караџић је одлучио да књигу објави у Лајпцигу где је и Доситеј Обрадовић штампао ћириличне књиге. У марту 1823. пошао је у Немачку. У Лајпцигу и Халеу похађао је студије медицине и философије. Стекао је диплому доктора философије Универзитета у Јени. Уместо штампања само треће књиге народних песама, као продужетка прве и друге (1814. и 1815), Вук је у Лајпцигу објавио друго умножено издање народних песама у три књиге, као и *Опеле Свештој писма*. Заинтересовао је Ј. Грима да приреди за штампу његову *Грамашику*, коју је на немачки језик превео Димитрије Тирол. Боравио је у Дрездену, Халеу, Лајпцигу, Каселу, Гетингену, Вајмару, дворцу Белведере, Јени, Килу. Сусрео је Ј. С. Фатера, Л. Круга, Талфјеву, Ј. Грима, Ј. Ф. Блуменбаха, Ј. В. Гетеа, М. Павловну и др. Вратио се у Беч у марту 1824.

Кључне речи: Вук Караџић, Немачка, лајпцишко издање српских народних песама, *Опеле Свештој писма*, *Српска грамашика* на немачком језику